

ARCHITECTUUR IN TWENTE

EEN NIEUW KENNISPARK

PETER TIMMERMAN EN PAUL BENNEWORTH

In de bossen van Drienerlo ligt een juweel: de campus van de Universiteit Twente. Architectuur liefhebbers van over de hele wereld snelden in de jaren zestig toe om dit wonder te aanschouwen. Intussen is de campus flink veranderd, evenals zijn directe omgeving. Op het weiland tegenover de universiteit verrees een compleet Business and Science Park. En de gemeente Enschede heeft grootse plannen voor een toekomstig Kennispark. Maar waar is toch de architectonische kwaliteit gebleven, waarmee het Drienerlose kennisavontuur begon?

De prachtige eenheid in veelzijdigheid van de colleges in Oxford en Cambridge met hun parkachtige omgeving en sportvelden geven een beeld van wat op Drienerlo, uiteraard in moderne vorm, zal kunnen worden nagestreefd en bereikt. Het is 1963. Aan het woord is Van Tijen. Deze architect heeft, samen met collega Van Embden, de opdracht gekregen om voor het landgoed Drienerlo een gloednieuwe Technische Hogeschool Twente (THT), die in 1986 Universiteit Twente (UT) zou gaan heten, te ontwerpen. Van Embden en Van Tijen deden inspiratie op in het Engelse Oxford en Cambridge, maar bezochten natuurlijk ook campusuniversiteiten in Amerika. De ambities en idealen van de opdrachtgevers – gemeente, rijksoverheid, THT-bestuur – leken geen grenzen te kennen. Men wilde in Enschede een ideale studentengemeenschap creëren, waarbij studenten en docenten gezamenlijk op de campus zouden wonen. In de rustige bossen zouden zelfs betere studieresultaten behaald kunnen worden. En natuurlijk zou de aanwezigheid van de hogeschool de kwakkelende Twentse economie uit het slop halen. Van Embden en Van Tijen zochten een architectonische uitwerking voor al deze idealen en vonden die in de moderne vorm die teruggaat op het werk van de beroemde architect Le Corbusier.

MODERN

In 1923 breekt Le Corbusier met zijn *Vers une Architecture* een lans voor de nuchtere en functionele aanpak van de ingenieur. Zijn boek toont naast auto's, vliegtuigen en oceaanstomers ook graansilo's en zepelinhangars. De eenvoud en kracht van deze ontwerpen zou een architect zich ten voorbeeld moeten stellen. Geen romantische tierelantijnen meer, maar moderne en strakke vormen. Op het schaalniveau van de stad zijn deze denkbeelden uitgewerkt op het legendarische, vierde Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM) te Athene in 1933. Daar ontstond het idee van de functionele stad. Dat is een streng opgezette, liefst geheel nieuw aangelegde, stad, waarin functies als wonen, werken en verkeer ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn. Precies deze functiescheiding zien we terug op de campus van de THT. Er is een onderwijswijk met collegezalen en laboratoria, een campushart met culturele en sportvoorzieningen, en natuurlijk een woongedeelte. Omdat landgoed Drienerlo voor Van Embden en Van Tijen een *tabula rasa* vormde, kregen deze CIAM-principes een zeer pure uitwerking. De UT-campus is om die reden een van de wei-

nige gerealiseerde CIAM-steden ter wereld geworden. Architecten van over de hele wereld keken vol bewondering naar dit moderne experiment in de Drienerlose bossen. De ambities van de opdrachtgever hebben hier hun weerslag gevonden in moderne architectuur, ondersteund door een krachtig stedenbouwkundig plan. De UT-campus weerspiegelt zo de doortastendheid en het ambitieniveau van zijn opdrachtgevers.

HET BUSINESS AND SCIENCE PARK

De Twentse universiteitscampus oefende niet alleen een grote aantrekkingskracht uit op architectuurtoeristen, maar werkte ook als magneet op economische ontwikkelingen. In zijn kielzog verrees in de jaren negentig een compleet Business and Science Park, waar vele zogenaamde *spin-off*-bedrijfjes hun plek vonden.

Bij elkaar goed voor ruim tweeduizend hoogwaardige banen. Maar hoe zit het met de architectonische ambities waar het Drienerlose kennisavontuur mee begon; zijn die terug te vinden op het park? De gemeente heeft een fantasieloos stratenpatroon aangelegd en het grote stuk grond pragmatisch verkaveld. Op iedere kavel staat een kantoor met eigen parkeerplek en een klein stukje groen waar nog net een bankje en een kunstwerk op past. Dit stramien her-

DE CAMPUS VAN DE UNIVERSITEIT TWENTE IN 1967

haalt zich eindeloos, waardoor alle straten op elkaar lijken, en je snel de weg kwijtraakt. Een enkele architect heeft nog getracht de monotonie te doorbreken, maar ook dat biedt weinig soelaas, omdat het vaak resulteert in aanstellerige architectuur.

Een uitzondering hierop is het recent gebouwde pand van Indes (een bedrijf voor industriële vormgeving) dat pal aan de spoorlijn staat. Met zijn eigenwijze rode kleur en stoere oplopende vorm maakt dit gebouwtje van Arconiko Architecten een robuust statement te midden van de overwegend slappe of melige lach-of-ik-schiet-architectuur. Waarom is dit ene gebouwtje een roepende in een woestijn? Hoe is het mogelijk dat het Business and Science Park zo'n oninspirend deel van de stad is geworden? Aan de andere kant van de weg ligt nota bene het schoolvoorbeeld van hoe het ook gekund had.

De campus is zeer overzichtelijk. Van Embden en Van Tijen hebben hoge gebouwen op strategische plekken neergezet zodat je je goed kunt oriënteren. Het groen is hier niet opgeknipt, maar vormt

een doorlopend park waarin kunstwerken en bankjes zich moeiteloos voegen. De woningen van de studenten en medewerkers zijn met veel zorg ingepast in het knusse Twentse kamerlandschap. Ook het wegenpatroon is ingezet om het terrein 'leesbaar' te maken. Zo is de centrale entreeroute, de Drienerlolaan, de ruggegraat van de campus waar alle andere routes een logisch gevolg van zijn. In de jaren zestig was deze laan zelfs vierbaans uitgevoerd; het was een Corbusiaanse *route architecturale* die laat zien hoe de campus in elkaar zit. De individuele architectuur is onder supervisie van Van Embden en Van Tijen tot stand gekomen en vertoont een grote samenhang.

Hoe is het, met zo'n schoolvoorbeeld in de buurt toch mogelijk dat het Business and Science Park zo'n armoedige ruimtelijke kwaliteit kent? Het is des te meer opmerkelijk als je bedenkt dat zich daar de *crème de la crème* van onze kenniseconomie vestigt: jonge, ambitieuze, hoogopgeleide academici die hier nieuwe bedrijven starten. Ook voor de lokale bestuurders zijn scienceparken paradepaardjes bij uitstek, omdat het trekkers van de economie zijn. Toen men het Business and Science Park ging bouwen sprak men zelfs van 'Silicon Valley aan de Dinkel'. En als we de Haagse retoriek mogen geloven vormen scienceparken het kloppende hart van de kenniseconomie; het zijn plaatsen van 'nationaal strategisch belang'. Maar waarom is van al deze fraaie ambities en mooie woorden op het concrete niveau van de straat en het gebouw *niets* te zien? Er gaapt een diepe kloof tussen de bestuurlijke ambities en de kwaliteit van de gebouwde omgeving, waarin mensen werken, de auto parkeren, en tussen de middag een broodje eten.

OP ZOEK NAAR EEN VERKLARING

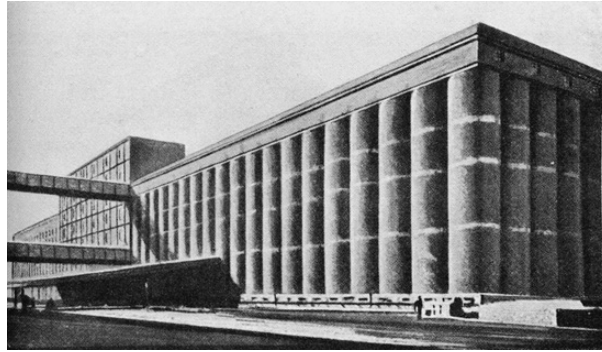
Misschien moet de verklaring gezocht worden in het feit dat het fenomeen sciencepark een betrekkelijk nieuw fenomeen is voor architecten en stedenbouwers, maar zeker ook voor opdrachtgevers. De UT-campus komt natuurlijk voort uit een veel langere traditie. Toen Van Embden en Van Tijen de campus in Drienerlo ontwierpen, maakten ze een universiteit. Dit eerbiedwaardige instituut heeft door de eeuwen heen vele vormen gekend. Van het middeleeuwse klooster en de colleges in Cambridge en Oxford tot aan Jeffersons beroemde State University in Virginia en *high-tech*-campussen als die van Massachusetts Institute of Technology. De universiteit is een genre dat in de bouwkunst al velen eeuwen beproefd is; Van Embden en Van Tijen konden dus veel inspiratie uit het verleden putten. Het verschijnsel Business and Science Park echter, commerciële bedrijvigheid die heel nauw gerelateerd is aan een universiteit, is relatief jong. Een van eerste en beroemdste voorbeelden is Silicon Valley dat in de jaren vijftig rondom Stanford University groeide. Economisch gezien een topsucces, maar stedenbouwkundig en architectonisch ook zeer armoedig. Silicon Valley is niet veel meer dan een lange suburbane corridor van aaneengeschaalde gebouwen, puur pragmatisch gegroeid zonder enig vooropgezet idee. Het ziet er in wezen precies zo uit als het Enschedese Business and Science Park, het is alleen een stuk groter. Op de een of andere manier hebben stedenbouwers en architecten nog geen goede vorm gevonden die laat zien dat er op deze scienceparken iets heel bijzonders gebeurt. Ook opdrachtgevers, vaak gemeentes, in combinatie met onderwijsinstellingen, zitten met de handen in het haar en weten zich weinig raad met dit type bedrijvigheid. Al te vaak kiezen ze voor een veilige en gecontroleerde uitgang van kavels, resulterend in saaie parken. Gelukkig

bieden de toekomstplannen van de gemeente Enschede voor het Kennispark Twente weer enige hoop.

KENNISPARK TWENTE

Uit diverse onderzoeken blijkt dat de universiteit nog steeds van grote betekenis is voor de Enschedese economie. Deze wetenschap ligt ook ten grondslag aan het recente initiatief van de gemeente Enschede om een Kennispark te realiseren. Met dit park tracht de gemeente de 'symbiose tussen de UT en vernieuwende bedrijven' verder te stimuleren. De gemeente Enschede heeft haar stadsstedenbouwer Ton Schaap aan het werk gezet. De eerste resultaten van zijn kennisparkstudie zijn veelbelovend. Wat direct in het

oog springt, is dat Schaap een zeer zorgvuldige analyse maakt van de huidige situatie. Schaap roemt de krachtige architectuur en samenhangende opzet van het UT-terrein. Hij is erg onder de indruk van hoe Van Embden en Van Tijen de universiteit in het landschap Drienerlo hebben ingepast. En dan doelt hij niet alleen op de gebouwen, maar bijvoorbeeld ook op het parkeren. Overal op de campus zijn de parkeerplaatsen verdiept aangelegd zodat je mooi over de auto's heen

GRAANSILO'S UIT VERS UNE ARCHITECTURE VAN LE CORBUSIER

kijkt het groen in. Hij betreurt het dat in het nieuwe masterplan voor de UT gekozen is voor een heel nieuw verkeersplan met veel nieuwe parkeerplaatsen die niet verdiept zijn aangelegd. Schaap laat in zijn studie zien dat de groene campus een logisch onderdeel uitmaakt van de groene lobbenstructuur van Enschede. Maar hij signaleert ook een aantal problemen en obstakels. Zo vormt de verbindingsweg tussen Hengelo en Enschede een van de grootste barrières in het kennispark. De UT en het Business and Science Park zijn door deze weg van elkaar afgesneden. Er zijn slechts twee verbindingen: een kruising en een onderdoorgang bij een viaduct. In beide gevallen kom je in een infrastructuurwoestijn terecht en heb je allerminst het idee dat je in het park bent aangekomen. Functioneel mogen UT en park dan bij elkaar horen, aan de gebouwde omgeving is dat in het geheel niet af te lezen; het zijn twee aparte werelden. Aan Schaap de moeilijke taak hier een eenheid van te vormen. Een van de voorstellen die hij doet is een herinrichting van de openbare ruimte van het Business and Science Park, zodat het wat beter aansluit bij de UT. In zijn studie stelt hij voor om de Hengelosestraat van bomen te voorzien waardoor er een deftige laan ontstaat. Deze ingreep lost echter het probleem van de barrière niet op. Een verdiepte weg zou prachtig zijn, maar dat is onbetaalbaar. Een ander idee om de bedrijvigheid verder met de UT te integreren is de aanleg van kantoren op de campus zelf. De UT beschikt over een nog geheel onbebouwde es. Ton Schaap stelt voor om daar een aantal forse gebouwen neer te zetten. Dit voorstel ligt geheel in de lijn van de oorspronkelijke opzet van de campus. Van Embden en Van Tijen zetten namelijk grote hoge gebouwen neer in een arcadisch groen landschap, waardoor het landschap zijn open karakter behoudt en het groen lijkt door te lopen. Ook al zijn er nog een hoop hobbels te nemen, de eerste studie van Ton Schaap ziet er in ieder geval veelbelovend uit. En wie weet struinen er over een paar jaar architectuurtoeristen rond in het Kennispark.

Ir. P. Timmerman is stafmedewerker bij Studium Generale van de Universiteit Twente. Dr. P. Bennenworth is senior onderzoeker bij het Institute of Policy and Practice van de University of Newcastle upon Tyne en gastonderzoeker aan de Universiteit Twente.